

The analysis of the sixth grade curriculum in terms of student's educational rights from the viewpoint of teachers and students

تحلیل برنامه درسی پایه ششم ابتدایی از منظر توجه به حقوق تربیتی دانش آموزان از دیدگاه معلمان و دانش آموزان

Saber Doosti, Sirous Asadian, Moosa Piri

¹ M.A, in Curriculum studies. Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran.

² Associate Professor Curriculum Development Department of Educational Sciences, Azarbaijan shahid madani university, Tabriz, Iran.

³ Associate Professor Curriculum Development Department of Educational Sciences, Azarbaijan shahid madani university, Tabriz, Iran.

صابر دوستی، سیروس اسدیان*، موسی پیری

^۱ کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران.

^۲ دانشیار برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران.

^۳ دانشیار برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران.

Abstract

The aim of this study was to analyze the curriculum of the sixth grade of primary schools in terms of children's educational rights according to the standpoint of the teachers and students in Marand. This study was Descriptive- survey method. The study population was consisted of sixth grade teachers and students during the 1395 academic year in Marand. Student's population size was equal to 1812 people and as well as Sixth grade teacher's population size was 65. The sample of students and teachers using Morgan table respectively 320 and 56 people through stratified random sampling, were selected. In this study, two researcher- made questionnaires were used to study the components of educational rights. The Cronbach's alpha for the students and teachers scale includes 0/86 and 0/78, respectively. The construct validity Obtained through exploratory factor analysis using principal component analysis and varimax rotation and scree Cattell. To analyze the research questions, One-sample t-test and ANOVA with repeated measure were used. The findings showed that from the viewpoint of students, among the components of educational rights, only the pursuing educational goals has been considered to be less than moderate but other components are above moderate. While from the teacher's point of view, to all elements of educational rights attention has been paid.

Keywords: student's educational rights, curriculum, the sixth grade.

چکیده

هدف پژوهش حاضر، تحلیل برنامه درسی پایه ششم ابتدایی به لحاظ توجه به حقوق تربیتی کودکان بر اساس دیدگاه معلمان و دانش آموزان شهر مرند بود. پژوهش حاضر از نظر روش‌شناسی، توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل معلمان و دانش آموزان ششم ابتدایی مرند در جریان سال تحصیلی ۹۴-۹۵ بود. حجم جامعه آماری دانش آموزان برابر با ۱۸۱۲ نفر است و حجم جامعه آماری معلمان پایه ششم نیز ۶۵ نفر در نظر گرفته شد. به استناد جدول مورگان و کرجسی و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای نسبتی ۳۲۰ نفر از دانش آموزان و ۵۶ نفر از معلمان به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. در این پژوهش از دو پرسشنامه محقق ساخته برای بررسی مؤلفه‌های حقوق تربیتی استفاده گردید. پرسشنامه اول برای بررسی نظرات معلمان با توجه به مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودک و پرسشنامه دوم برای دانش آموزان استفاده شد. برای اطمینان از پایایی پرسشنامه‌ها ضریب آلفای کرونباخ محاسبه گردید که این ضریب برای پرسشنامه دانش آموزان ۰/۸۶ و برای پرسشنامه معلمان ۰/۷۸ به دست آمد. همچنین روایی سازه پرسشنامه از طریق تحلیل عاملی اکتشافی، به روش تجزیه مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس و نمودار اسکری کتل به دست آمد. برای تحلیل سؤالات تحقیق از آزمون t تک نمونه‌ای و تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر استفاده گردید. یافته‌های تحقیق نشان داد که از دیدگاه دانش آموزان از بین مؤلفه‌های حقوق تربیتی فقط به مؤلفه پیگیری اهداف تربیتی به میزانی کمتر از حد متوسط توجه شده است ولی به سایر مؤلفه‌ها بالاتر از حد متوسط توجه شده است. درحالی‌که از دیدگاه معلمان به همه مؤلفه‌های حقوق تربیتی توجه کافی شده است.

واژه‌های کلیدی: حقوق تربیتی دانش آموزان، برنامه درسی، ششم ابتدایی.

مقدمه

در دهه‌های اخیر به شدت تصور از کودک و دوران کودکی تغییر پیدا کرده است. پرداختن به حقوق کودک از دیدگاه حقوقی بخشی از تغییر ادراک در مورد کودک است که به وسیله سازمان ملل و کنوانسیون حقوق کودک مورد پشتیبانی قرار می‌گیرد. تحقیقات انجام شده در خصوص حقوق کودکان در بیست سال اخیر دانش ما را در خصوص حقوق کودکان در حوزه‌های مختلف جامعه و همچنین مؤسسات مختلف، افزایش داده است (Quennerstedt, 2010). در جهان معاصر، احترام به حقوق کودک، اصل محوری در تربیت آنان و همچنین رشد فکری و سلامت روحی - روانی آنان به شمار می‌آید (Beheshti, 2014). تحلیل وضعیت نوجوانان یا جوانان بزهکار نشان داده که در اکثر موارد، حقوق آنان در ایام کودکی تضییع شده یا بنا بر شرایطی یکی از شکنجه‌های روحی و روانی را تجربه کرده‌اند (Rashidpoor, 2007)؛ بنابراین آموزش و پرورش هر کشوری یکی از نهادهایی است که در این زمینه نقش اساسی ایفا می‌کند. مهم‌ترین رسالت آموزش و پرورش آماده کردن دانش‌آموزان برای پذیرفتن نقش‌های گوناگون اجتماعی و مشارکت فعال در جامعه است؛ بنابراین، آگاه بودن دانش‌آموزان از حقوق خود به ساخت جامعه‌ای سالم‌تر می‌انجامد (Zeynali, 2010). در این میان، برنامه درسی، به منزله قلب نظام آموزشی، یکی از اصلی‌ترین بسترهای شکل‌دهنده نظام رفتاری کودکان است؛ زیرا برنامه درسی همان‌گونه که ادراک کودکان از حقوقشان را در زمینه‌های گوناگون رشد می‌دهد، به مسئول بودن در قبال حقوق خود و دیگران نیز کمک می‌کند و زمینه‌های لازم برای دسترسی به فرصت‌های گوناگون و انتخاب بیشتر را فراهم می‌آورد. به عبارتی دیگر می‌توان اشاره نمود که برنامه درسی با نظم سیاسی اجتماعی حاکم بر جامعه نسبتی وثیق دارد. این نسبت دوسویه یا دیالکتیکی است. به تعبیر Wilfred Carr (۱۹۹۸) این دو قلمرو دارای بار و تأثیر تأسیسی متقابل است. بدیهی است که ایده و آرمان

مردم‌سالاری، مانند هر آرمان اجتماعی دیگر، باید در نظام تعلیم و تربیت تجلی یابد (Mehrmohamadi, 2012)؛ بنابراین سیاست‌های آموزشی روشن، منسجم و جامع می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای توجه به حقوق کودکان در محیط‌های آموزشی و همچنین مرجعی برای ورود مبحث آموزش حقوق کودکان در برنامه درسی مدارس در نظر گرفته شود؛ اما باید توجه داشت که تلفیق و ترکیب آموزش حقوق کودکان در برنامه درسی مدارس، مستلزم چیزی فراتر از اضافه کردن یک ساعت آموزش در موضوعی خاص در طی یک هفته یا طی یک سال تحصیلی است (Jennings, 2006). بر این اساس رسیدن به ایده‌آل‌های حقوق تربیتی دانش‌آموزان را نیز باید در تعلیم و تربیت و به‌ویژه در برنامه‌های درسی و با رویکردی جامع‌تر جستجو نمود.

تاریخچه توجه به حقوق کودکان مسیر پرفرازونشیبی را طی نموده است. مسئله کودکان و حقوق آنها از دیرباز مورد توجه جهانیان بوده است. به‌طور نمونه اولین سند هنجاری بین‌المللی در مورد حق آموزش در سال ۱۹۶۰ توسط یونسکو علیه تبعیض در آموزش شکل گرفت. این سند علاوه بر توجه به بحث تبعیض در حوزه آموزش بر موضوع برابری فرصت‌ها، دسترسی به آموزش ابتدایی رایگان و همچنین حقوق اقلیت‌ها در آموزش و پرورش تأکید می‌نمود. ماده ۴ کنوانسیون یونسکو علیه تبعیض در آموزش اقدامات زیر را برای کشورهای عضو پیشنهاد می‌داد:

- حق استفاده از آموزش ابتدایی اجباری و آزاد؛
- آموزش عالی در اشکال مختلف آن و قابل دسترسی برای همه؛
- دسترسی همه به آموزش عالی بر اساس ظرفیت‌های فردی؛
- اطمینان از انطباق آموزش با همه و با تعهد به حضور در مدرسه که در قانون مقرر شده است؛
- اطمینان از این‌که استانداردهای آموزشی مشابه در سطحی یکسان و در تمام مؤسسات

۲۰۰۹ نیز دولت ولز طرح عملیاتی پنج‌ساله‌ای را در حمایت از حقوق کودکان اعلام نمود. این برنامه به دنبال تحقق اهداف زیر بود:

- همه دانش‌آموزان و کودکان، نقطه شروعی برای اوج گرفتن و پرواز داشته باشند.
- بهره‌مندی از فرصت‌های وسیع آموزش و یادگیری
- بهره‌مندی از بهترین امکانات بهداشتی و به دور بودن از هرگونه فرصت سوءاستفاده و استثمار
- داشتن فرصت بازی، اوقات فراغت، فعالیت‌های ورزشی و فرهنگی
- بهره‌مندی از فرصت شنیده شدن، برخورد مبتنی بر احترام و به رسمیت شناختن نژاد و هویت فرهنگی
- بهره‌مندی از یک‌خانه خوب که به رشد جسمی و عاطفی کودک منجر شود.
- عدم محرومیت به‌واسطه فقر (Welsh Assembly Government, 2000)

علاوه بر این، در سال‌های اخیر در بسیاری از کشورهای پیشرفته روند توجه به حقوق تربیتی دانش‌آموزان و توسعه شمول آن همواره از مشخصات بارز تغییرات آموزشی بوده است. در واقع اصل محوری تعهد به برقراری گستره مناسب حقوق تربیتی دانش‌آموزان در محیط‌های آموزشی به‌نوعی حاکی از تعهد به رعایت حقوق کودکان است که این رویکرد به‌طور فزاینده‌ای نیز در قوانین و مقررات ملی و بین‌المللی نمود عینی‌تری پیدا کرده است. برای مثال در ولز واگذاری و تفویض اختیارات در این خصوص در سال ۱۹۷۰ صورت گرفت و دولت جدید به‌شدت خود را متعهد به ارتقاء حقوق کودکان می‌دانست (Cluskey, Riddell, Weedon, 2015). آموزش و پرورش نیز به‌عنوان یک حق انسانی در کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد حقوق کودک و در سایر نهادهای حقوق

آموزشی مورد توجه قرار گرفته‌اند و همچنین شرایط مربوط به برابری آموزش به‌طور کامل رعایت شده باشد؛

- استفاده از روش‌های آموزشی مناسب برای افرادی که هیچ‌گونه آموزش ابتدایی دریافت نکرده‌اند یا کسانی که موفق به اتمام آموزش ابتدایی نشده‌اند و تداوم آموزششان بر اساس توانایی‌های فردی؛
- تدارک آموزش‌های لازم برای فراگیری حرفه مناسب بدون هرگونه تبعیضی (UNESCO, 2014).

به دنبال آن کنوانسیون حقوق کودک از سوی مجمع سازمان ملل متحد باهدف اعطای قدرت اجرایی به حقوق کودکان در ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹ مطرح و تصویب شد. بسیاری از کشورهای جهان از این معاهده بین‌المللی استقبال نمودند و خود را ملزم به رعایت دستورالعمل‌های آن نمودند و تاکنون حدود ۱۹۳ کشور به عضویت آن درآمده‌اند و بنابراین می‌توان اذعان داشت که سندی بین‌المللی و مقبول است. جمهوری اسلامی ایران در اسفند ۱۳۷۲ با «قانون اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حقوق کودک» و با تصویب مجلس شورای اسلامی و تأیید شورای نگهبان رسماً این کنوانسیون را پذیرفت؛ مشروط بر آن‌که مفاد آن در هر مورد و هر زمان در تعارض با قوانین داخلی و موازین اسلامی باشد یا قرار گیرد از طرف دولت جمهوری اسلامی ایران لازم‌الرعایه نباشد. این سند بر پایه اصول زیر شکل گرفته است:

- هیچ کودکی نباید از تبعیض رنج ببرد
- زمانی که در رابطه با کودکان تصمیم‌گیری می‌شود باید منافع آنها در رأس قرار گیرد
- کودکان دارای حق حیات‌اند و باید رشد کنند
- کودکان حق دارند آزادانه نظرات و عقاید خود را ابراز کنند و به این نظرات باید در تمامی امور توجه شود (UNICEF, 2008). در سال

- احساس احترام و توجه به حقوق بشر و آزادی‌های پایه‌ای مصوب سازمان ملل متحد را در کودک پرورش دهد.

- نسبت به والدین، هویت فرهنگی و زبان و ارزش‌های ملی سرزمین پدری ایجاد علاقه و توجه نموده و احترام به فرهنگ دیگر سرزمین‌ها را تقویت کند.

- کودک را برای زندگی در یک جامعه آزاد بر پایه تفاهم، صلح، تحمل دگراندیشان، تساوی حقوق زن و مرد و دوستی خلق‌ها و گروه‌های قومی یا ملی- مذهبی، آماده کند.

- علاقه و توجه به کودک را نسبت به محیط‌زیست و طبیعت بیشتر کند (UNICEF,2008).

ماده ۳۱ نیز مربوط به حق بازی و شادی کودکان است. مطابق این ماده حکومت‌ها حق کودک را برای داشتن بازی، سرگرمی، وقت آسایش و استراحت به رسمیت می‌شناسند. کودک می‌تواند به‌طور فعال و آزادانه در امور فرهنگی و هنری درخور سنی خودش، شرکت جوید. همچنین به حق کودک برای فعالیت‌های هنری و فرهنگی توجه داشته و با اقدام‌های خود، آن را پشتیبانی می‌کنند و امکانات مناسب را برای انجام فعالیت‌های فرهنگی- هنری و همچنین اوقات فراغت و سرگرمی کودک فراهم می‌نمایند (UNICEF,2008).
حق دسترسی و دریافت صحیح آموزش نیز یکی از جنبه‌های محوری حقوق تربیتی دانش‌آموزان است؛ اما به همان اندازه، سایر عناصر آموزش و پرورش به‌عنوان یک حق، جزء اهداف غایی آموزش و پرورش می‌باشند. به‌طور خلاصه آموزش و پرورش نه تنها یک حق انسانی بلکه یک ابزار مهم برای یک دستاورد گسترده‌تر و کامل‌تری از حقوق بشر است (Quennerstedt & Quennerstedt,2014).

بشری به تصویب رسیده است (United Nations,1948 & Council of Europe,1950)، اما باین حال در بسیاری از کشورهای مختلف توجه چندانی به حقوق تربیتی دانش‌آموزان نشده است.

بنابراین نگارندگان این مقاله با تأسی از مواد و ابعاد کنوانسیون حقوق کودک اهداف این مقاله را دنبال نموده‌اند برای مثال ماده ۲ این کنوانسیون به بحث ممنوعیت تبعیض یا به عبارتی رعایت عدالت در برخورد با کودکان پرداخته است. بر این اساس حکومت‌های عضو این پیمان، برای هر کودکی که در قلمرو آنها است، بدون تبعیض و به دور از هرگونه وابستگی به نژاد، رنگ پوست، منشأ اجتماعی و قومی و یا ملی، میزان دارایی، معلولیت، وضعیت سرپرست و یا والدین و هر موقعیت دیگری که کودک در آن است، اجرای حقوق

مندرج در این پیمان‌نامه را تضمین می‌کنند. ماده ۱۳ این کنوانسیون به بحث آزادی بیان کودکان با رعایت برخی شرایط تأکید دارد؛ یعنی این که کودک دارای حق آزادی ابراز عقیده است. این حق شامل آزادی جستجو، دریافت و رساندن اطلاعات و عقاید از هر نوع، بدون توجه به مرزها، کتبی یا شفاهی یا چاپ‌شده، به شکل آثار هنری یا از طریق هر رسانه دیگری به انتخاب کودک است. ماده ۲۴ نیز به بحث مراقبت‌های بهداشتی کودکان پرداخته است. طبق این ماده حکومت‌ها، حق کودک برای داشتن سلامتی و استفاده از همه امکانات برای سلامت ماندن، بهبودی و درمان بیماری را به رسمیت می‌شناسند و تضمین می‌کنند که هیچ کودکی از این حق محروم نخواهد ماند. ماده ۲۹ این پیمان نیز بر پیگیری اهداف تربیتی توسط نظام آموزشی تأکید می‌نماید. بر اساس این ماده آموزش و پرورش هر کشوری باید موارد زیر را به‌طور دقیق رعایت نماید:

- شخصیت، استعداد و توانایی‌های روانی و جسمی کودک را تقویت و شکوفا نماید.

نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای نسبتی ۳۲۰ نفر از دانش‌آموزان و ۵۶ نفر از معلمان به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. در این پژوهش از دو پرسشنامه محقق ساخته برای بررسی مؤلفه‌های حقوق تربیتی استفاده گردید. پرسشنامه اول، برای بررسی نظرات معلمان و پرسشنامه دوم، برای بررسی نظرات دانش‌آموزان با توجه به مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودک است که با توجه به مشکلات پاسخ‌دهی دانش‌آموزان ابتدایی در رابطه با درک سؤالات پرسشنامه و پاسخ‌دهی به سؤالات پرسشنامه، پرسشنامه به‌صورت حضوری و با همراهی یکی از محققان اجرا گردید. برای اطمینان از پایایی پرسشنامه‌ها ضریب آلفای کرون باخ محاسبه گردید که این ضریب برای پرسشنامه دانش‌آموزان ۰/۸۶ و برای پرسشنامه معلمان ۰/۷۸ به دست آمد. همچنین روایی سازه پرسشنامه از طریق تحلیل عاملی اکتشافی، به روش تجزیه مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس و نمودار اسکری کتل به دست آمد. بر این اساس، مقدار شاخص کفایت نمونه‌گیری Kaiser Meyer Olkin (KMO) برابر با ۰/۸۳ و مقدار آزمون کرویت بارتلت برابر با ۷۱۱۴/۵۷ که در $(p \leq ۰/۰۰۱)$ معنادار بود که نشانه کفایت نمونه و متغیرهای انتخاب شده برای انجام تحلیل عاملی اکتشافی است. نتایج تحلیل عاملی به روش مؤلفه‌های اصلی با چرخش واریماکس و حذف سؤالاتی با بار عاملی کمتر، از مقادیر ویژه بالاتر از یک، به‌عنوان ملاک انتخاب استفاده شد. بارهای عاملی مؤلفه‌های حقوق تربیتی بر اساس دیدگاه معلمان در حالت معنی‌داری بین ۲/۹۳ تا ۹/۹۹ می‌باشند. به‌طوری‌که برای مؤلفه بهداشت (۸/۲۱)، بازی (۵/۶۸) امنیت (۲/۹۳)، امنیت روانی (۹/۹۹)، شادی (۴/۶۲)، عدالت (۷/۵۹)، آزادی بیان (۷/۶۸) و محبت (۷/۱۶) به دست آمد. شکل خروجی lisrel project در حالت T-Values است. این خروجی مبنای رد یا تأیید فرضیه‌هاست و معناداری ضرایب و پارامترهای به‌دست‌آمده تحلیل عاملی تأییدی را نشان می‌دهد. با

اما تحقیقات انجام‌شده در داخل و خارج کشور مؤید این نکته است که نظام‌های آموزشی و به‌ویژه برنامه‌های درسی طراحی‌شده توجه چشمگیری به حقوق تربیتی دانش‌آموزان ندارند. در این راستا (Shekari & Hajirashidi, 2010) به این نتیجه رسیدند که توجه به مفاهیم و مؤلفه‌های حقوق بشر در حیطه طراحی برنامه درسی بسیار اندک است (Poorghahramani, 2011 & Azarbaijani, 2008) نیز اشاره می‌کنند که حقوق کودک در مدارس مورد غفلت واقع شده و باید مورد تجدید نظر قرار گیرد (Ghaedi & et al, 2014) اذعان می‌کنند که در سیستم آموزشی کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه رعایت منافع کودک و با ضریب صفر است. Kepenekci (2010) به تجزیه و تحلیل کتب درسی پرداخت او به این نتیجه رسید که در کتب درسی ۵/۵۰ به حق برخورداری از سلامت، ۱/۴۷ درصد به حق آموزش و ۴/۲ درصد به حقوق امنیت اجتماعی توجه شده است. نتایج تحقیقات انجام شده و آمار و ارقام نشان‌دهنده مشکلات در مورد حقوق کودک به‌ویژه مشکلات در زمینه حقوق تربیتی کودک آشکار شده و نیازمند اعمال تغییرات و پیشنهاد راه‌کارهای مناسب در این زمینه است. لذا با توجه به مباحث مطرح‌شده نگرندگان این مقاله به دنبال بررسی این موضوع مهم بوده‌اند که حقوق تربیتی کودکان به چه میزان در برنامه درسی پایه ششم ابتدایی رعایت شده است؟

روش

تحقیق حاضر از نظر هدف و ماهیت توصیفی و از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، شامل دانش‌آموزان و معلمان ششم ابتدایی شهر مرند در جریان سال تحصیلی ۹۴-۹۵ بود. بر اساس اطلاعات دریافتی از اداره آموزش و پرورش شهرستان مرند حجم جامعه آماری دانش‌آموزان برابر با ۱۸۱۲ نفر بوده و حجم جامعه آماری معلمان پایه ششم نیز ۶۵ نفر است. به استناد جدول مورگان و کرجسی و با استفاده از روش

در بخش آمار استنباطی نیز از آزمون t تک نمونه‌ای، تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر استفاده گردید.

یافته‌ها

در این بخش قبل از تجزیه و تحلیل سؤالات تحقیق، ابتدا از نرمال بودن توزیع متغیرها با استفاده از نمودار هیستوگرام اطمینان حاصل شد. برای تحلیل این سؤالات از آزمونی تک نمونه‌ای استفاده شد.

پرسش اول پژوهش: دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی در خصوص توجه برنامه درسی پایه ششم ابتدایی به حقوق تربیتی کودکان چه دیدگاهی دارند؟

توجه به آنکه تمامی ضرایب به‌دست‌آمده بزرگ‌تر از ۱/۹۶ یا کوچک‌تر از ۱/۹۶- هستند همگی معنادار می‌باشند. همچنین بارهای عاملی مؤلفه‌های حقوق تربیتی بر اساس دیدگاه دانش‌آموزان در حالت معنی‌داری بین ۳/۳۰ تا ۸/۴۱ است. به‌طوری‌که برای مؤلفه بهداشت (۴/۷۷)، بازی (۶/۱۰)، امنیت (۳/۳۰)، امنیت روانی (۶/۸۲)، شادی (۳/۵۲)، عدالت (۴/۸۵)، آزادی بیان (۸/۴۱) و محبت (۶/۷۸) به دست آمد. با توجه به نتایج حاصله، معناداری یافته‌ها مورد تأیید است. برای تحلیل داده‌ها پس از وارد نمودن کامل داده‌ها در نرم‌افزار SPSS16 در بخش آمار توصیفی از روش‌های میانگین، فراوانی، درصد و انحراف استاندارد و

جدول ۱. آزمون t تک نمونه‌ای مؤلفه‌های حقوق تربیتی بر اساس دیدگاه دانش‌آموزان پایه ششم

مؤلفه‌های حقوق تربیتی	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معناداری
ممنوعیت تبعیض	۳۲۰	۱۳/۳۹	۲/۵۸	۸/۶۶	۳۱۹	۰/۰۰۱
آزادی بیان	۳۲۰	۱۹/۷۹	۳/۲۴	۲۰/۳۸	۳۱۹	۰/۰۰۱
بهداشت	۳۲۰	۱۳/۷۵	۲/۵۱	-۶/۹۷	۳۱۹	۰/۰۰۱
پیگیری اهداف تربیتی	۳۲۰	۱۵/۶۵	۵/۴۲	۱/۶۱	۳۱۹	۰/۱۰۸
بازی و شادی	۳۲۰	۱۲/۷۹	۲/۰۸	-۱۴/۷۸	۳۱۹	۰/۰۰۱
محبت	۳۲۰	۱۳/۶۳	۱/۳۷	-۱۳/۹۲	۳۱۹	۰/۰۰۱

سطح کمتر از ۰/۰۵ معنی‌دار است. ولی مؤلفه پیگیری اهداف تربیتی به میزانی کمتر از حد متوسط توجه شده است ($p > 0/05$).

پرسش دوم پژوهش: معلمان پایه ششم ابتدایی در خصوص توجه برنامه درسی پایه ششم ابتدایی به حقوق تربیتی کودکان چه دیدگاهی دارند؟

جدول ۱ نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در خصوص میزان توجه برنامه درسی پایه ششم به مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودکان بر اساس دیدگاه دانش‌آموزان را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج جدول ۱ و دیدگاه دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی از بین مؤلفه‌های حقوق تربیتی، مؤلفه‌های بهداشت، محبت، بازی و شادی، ممنوعیت تبعیض و آزادی بیان به میزانی بالاتر از حد متوسط توجه شده است ($p < 0/05$) به عبارتی تفاوت مشاهده‌شده بین مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودکان در

جدول ۲. آزمون t تک نمونه‌ای مؤلفه‌های حقوق تربیتی بر اساس دیدگاه معلمان پایه ششم

مؤلفه‌های حقوق تربیتی	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معناداری
ممنوعیت تبعیض	۵۶	۱۶/۳۸	۲/۲۱	-۷/۸۱	۵۵	۰/۰۰۱
آزادی بیان	۵۶	۱۵/۵۲	۳/۲۴	-۱۰/۲۹	۵۵	۰/۰۰۱
بهداشت	۵۶	۱۶/۳۲	۲/۶۴	-۶/۵۹	۵۵	۰/۰۰۱
پیگیری اهداف تربیتی	۵۶	۲۴/۶۰	۴/۳۸	۷/۱۷	۵۵	۰/۰۰۱
بازی و شادی	۵۶	۲۴/۲۸	۲/۸۴	۶/۲۳	۵۵	۰/۰۰۱
محبت	۵۶	۲۴/۲۴	۱/۹۷	۱۳/۰۷	۵۵	۰/۰۰۱

پرسش سوم پژوهش: میزان توجه به هر یک از مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودک در برنامه درسی پایه ششم ابتدایی از نظر دانش‌آموزان و معلمان به چه صورت است؟

در ادامه به منظور بررسی این پرسش از آزمون تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر استفاده گردید. در ابتدا نظرات دانش‌آموزان مورد تحلیل قرار می‌گیرد و سپس به نظرات معلمان پرداخته می‌شود.

جدول ۲ نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در خصوص میزان توجه برنامه درسی پایه ششم به مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودکان بر اساس دیدگاه معلمان را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج جدول ۲ و دیدگاه معلمان پایه ششم ابتدایی از بین مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودکان، مؤلفه‌های بهداشت، محبت، ممنوعیت تبعیض، آزادی بیان، بازی و پیگیری اهداف تربیتی به میزانی بالاتر از حد متوسط توجه شده است ($p < 0/05$) به عبارتی تفاوت مشاهده شده بین مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودکان در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنی‌دار است.

جدول ۳. آزمون چندگانه دیدگاه دانش‌آموزان پایه ششم در مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودکان

اثر پیلایی	ارزش	F	سطح معناداری
	۰/۸۹۴	۲۱۹/۴۴	۰/۰۰۱

مشاهده می‌شود آزمون پیلایی با مقدار ۲۱۹/۴۴ و با معناداری ۰/۰۰۱ است.

جدول ۳، اثر آزمون پیلایی مؤلفه‌های ممنوعیت تبعیض، آزادی بیان، بهداشت، پیگیری اهداف تربیتی، بازی و شادی و محبت را نشان می‌دهد. همان‌طور که

جدول ۴. آزمون موچلی (مخای) برای بررسی خطای واریانس متغیرهای پژوهشی

اندازه موچلی	آماره کای	درجه آزادی	سطح معناداری
۰/۰۸۴	۴۶۰/۹۸	۲۷	۰/۰۰۱

بازی و شادی و محبت را نشان می‌دهد. طبق نتیجه جدول ۴، اندازه موچلی با مقدار ۰/۰۸۴ و سطح

جدول ۴، مقادیر آزمون موچلی مؤلفه‌های ممنوعیت تبعیض، آزادی بیان، بهداشت، پیگیری اهداف تربیتی،

معناداری ۰/۰۰۱ است. اگر معناداری آزمون موجلی کمتر از ۰/۰۵ باشد نشانه عدم وجود خطای واریانس است. طبق نتیجه جدول ۴، سطح معناداری آزمون موجلی کمتر از ۰/۰۵ است؛ بنابراین فرض وجود عدم خطای واریانس رعایت شده است.

جدول ۵. آزمون اثرات درون آزمودنی متغیرهای پژوهشی

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
فرض کرویت	۷۵۹۶/۳۵	۷	۱۰۸۵/۱۹	۱۳۶/۵۱	۰/۰۰۱

جدول ۵ آزمون اثرات درون آزمودنی متغیرهای پژوهشی را نشان می‌دهد. طبق نتیجه جدول ۵، مقدار F با فرض کرویت واریانس‌ها برابر است با ۱۳۶/۵۱ و معناداری ۰/۰۰۱ است.

جدول ۶. آزمون مقایسه درون آزمودنی

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودکان	۳۴۳۷۷۲/۲۹	۱	۳۴۳۷۷۲/۲۹	۲۲۲۱۰/۴۳	۰/۰۰۱

طبق نتیجه جدول ۶ مقدار F درون آزمودنی برابر است با ۲۲۲۱۰/۴۳ و با معناداری ۰/۰۰۱ که نشان‌دهنده این موضوع است که مؤلفه‌های ممنوعیت تبعیض، آزادی بیان، بهداشت، پیگیری اهداف تربیتی، بازی و شادی و محبت از دیدگاه دانش‌آموزان پایه ششم تفاوت معنی‌داری وجود دارد. حال در ادامه به بررسی نظر معلمان در خصوص هر یک از مؤلفه‌های حقوق تربیتی پرداخته می‌شود.

جدول ۷. آزمون چندگانه دیدگاه معلمان پایه ششم در مؤلفه‌های حقوق تربیتی

اثر پیلایی	ارزش	F	سطح معناداری
	۰/۹۹۹	۶۷۵۲/۹۵۰	۰/۰۰۱

جدول ۷، اثر آزمون پیلایی مؤلفه‌های ممنوعیت تبعیض، آزادی بیان، بهداشت، پیگیری اهداف تربیتی، بازی و شادی و محبت را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود آزمون پیلایی با مقدار ۶۷۵۲/۹۵۰ و با معناداری ۰/۰۰۱ است.

جدول ۸. آزمون موجلی (مخای) برای بررسی خطای واریانس متغیرهای پژوهشی

اندازه موجلی	آماره کای	درجه آزادی	سطح معناداری
۰/۰۰۱	۴۶۳/۹۰	۲۷	۰/۰۰۱

جدول ۸ مقادیر آزمون موجلی مؤلفه‌های ممنوعیت تبعیض، آزادی بیان، بهداشت، پیگیری اهداف تربیتی، بازی و شادی و محبت را نشان می‌دهد. طبق نتیجه جدول ۸ اندازه موجلی با مقدار ۰/۰۰۱ و سطح

معناداری ۰/۰۰۱ است. اگر معناداری آزمون موجلی کمتر از ۰/۰۵ باشد نشانه عدم وجود خطای واریانس است. طبق نتیجه جدول ۸ سطح معناداری آزمون موجلی کمتر از ۰/۰۵ است؛ بنابراین فرض وجود عدم خطای واریانس رعایت شده است.

جدول ۹. آزمون اثرات درون آزمودنی متغیرهای پژوهشی

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
فرض کرویت	۸۱۷۷/۱۳	۷	۱۱۶۸/۱۶	۱۵۲/۶۴	۰/۰۰۱

جدول ۹، آزمون اثرات درون آزمودنی متغیرهای پژوهشی را نشان می‌دهد. طبق نتیجه جدول ۹، مقدار F با فرض کرویت واریانس‌ها برابر است با ۱۵۲/۶۴ و معناداری ۰/۰۰۱ است.

جدول ۱۰. آزمون مقایسه درون آزمودنی

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودکان	۱۷۷۷۸۸/۷۲	۱	۱۷۷۷۸۸/۷۲	۳۴۴۸/۵۸	۰/۰۰۱

حد متوسط توجه شده است. این در حالی است که از نظر دانش‌آموزان مؤلفه پیگیری اهداف تربیتی در حد کمتر از حد متوسط در برنامه درسی پایه ششم ابتدایی به‌کارگیری شده است. نتایج پژوهش حاضر با تحقیقات Aliasgari (2013) و Shekari & Hajirashidi (2010) و Poorghahramani (2010) و آذربایجانی (۱۳۸۹) و Ghaedi & et al (2014) کپنسی (۲۰۱۰) که همگی به این نتیجه رسیده‌اند که به حقوق تربیتی کودک در نظام آموزشی توجه مطلوبی نشده است ناهمسو است و با تحقیقات Dorkhah, Mazidi & Mofidi (2012) و Edvard & et al (2015) همسو است.

گرچه تاکنون پژوهشی به‌صورت مستقیم به بررسی و تحلیل حقوق تربیتی کودک در برنامه درسی‌های درسی پایه ششم ابتدایی نپرداخته است؛ اما با استناد به مبانی نظری پژوهش در تبیین نتایج پژوهش می‌توان بیان داشت که احترام به حقوق کودک، اصل محوری در تربیت آنان و همچنین رشد فکری و سلامت روحی- روانی آنان به‌شمار می‌آید (Beheshti, 2014) دلیل این مدعا این است که مهم‌ترین رسالت آموزش و پرورش آماده کردن دانش‌آموزان برای پذیرفتن نقش‌های

طبق نتیجه جدول ۱۰ مقدار F درون آزمودنی برابر است با ۳۴۴۸/۵۸ و با معناداری ۰/۰۰۱ که نشان‌دهنده این موضوع است که بین مؤلفه‌های ممنوعیت تبعیض، آزادی بیان، بهداشت، پیگیری اهداف تربیتی، بازی و شادی و محبت از دیدگاه معلمان پایه ششم تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

پرداختن به مسئله کودکان و حقوق تربیتی آنان از دیرباز مورد توجه متخصصان آموزشی، فیلسوفان و علمای تربیتی بوده و از ضرورت‌های اساسی تربیت آنان است. بر همین اساس در این مطالعه به تحلیل برنامه درسی پایه ششم ابتدایی از منظر توجه به حقوق تربیتی دانش‌آموزان پرداخته شد. نتایج تحلیل داده‌های پژوهش نشان داد که بین دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی از لحاظ مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودک تفاوت معنی‌داری وجود دارد. بدین معنی از نظر دانش‌آموزان مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودکان شامل بهداشت، محبت، بازی و شادی، ممنوعیت تبعیض و آزادی بیان در برنامه درسی پایه ششم ابتدایی بالاتر از

انسانی خود در آموزش و به‌طور کلی در جامعه محروم می‌شوند. این در حالی است که حق دسترسی و دریافت صحیح آموزش یکی از جنبه‌های محوری حقوق تربیتی دانش‌آموزان است (Quennersted & Quennersted, 2014).

در تبیین نتایج این یافته پژوهش می‌توان گفت نظام‌های آموزشی و در رأس آنها برنامه‌های درسی در هر دوره و پایه، به‌طور شایسته‌ای بحث آموزش حقوق بشر با تأکید بر حقوق تربیتی کودکان را باید مورد توجه قرار دهند چون رعایت عدالت در برخورد با کودکان، آزادی بیان و حق آزادی ابراز عقیده، حق کودک برای داشتن سلامتی و مراقبت‌های بهداشتی، پیگیری اهداف تربیتی به‌وسیله نظام آموزشی و به‌ویژه برنامه‌های درسی و داشتن حق بازی و شادی کودکان در محیط‌های رسمی آموزشی می‌تواند در پرورش تفکر انتقادی و انسانی دانش‌آموزان نقش‌آفرین باشد. لذا با توجه به نتایج تحقیق پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

الف: محتوای برنامه‌های درسی دوره ابتدایی، بر اساس الگوی مشارکتی هماهنگ شده و متوازن، شامل گروهی از متخصصان برنامه‌ریزی درسی، متخصصان فلسفه تعلیم و تربیت، معلمان صاحب‌نظر، والدین آگاه دانش‌آموزان و همچنین یافته‌های انجام گرفته، مورد کنکاش بیشتری قرار گیرد.

ب: به‌منظور تبادل تجربه و رفع ابهامات، برای معلمان دوره ابتدایی، مدیران مدارس و سایر عوامل اجرایی مدارس نشست‌های علمی و کارگاه‌های آموزشی برگزار گردد. این عمل می‌تواند زمینه لازم را برای ایجاد فهم مشترک بین عوامل انسانی مدارس از حقوق تربیتی کودکان که از ضروریات است فراهم کند.

ج: بسترهای مناسب برای توجه به حقوق تربیتی کودکان، در قالب برنامه‌های درسی رسمی، فوق‌برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی، هنری و پرورشی فراهم و آماده گردد.

گوناگون اجتماعی و مشارکت فعال در جامعه است؛ بنابراین، آگاه بودن دانش‌آموزان از حقوق خود به ساخت جامعه‌ای سالم‌تر می‌انجامد و برنامه درسی، به‌عنوان قلب نظام آموزشی، یکی از اصلی‌ترین بسترهای شکل‌دهنده نظام رفتاری کودکان و حقوق انسانی و تربیتی آنان است. در این راستا (Cluskey, Riddell & Weedon, 2015) اظهار می‌دارند که بهره‌مندی از فرصت‌های وسیع آموزش و یادگیری، بهره‌مندی از بهترین امکانات بهداشتی و به دور بودن از هرگونه فرصت سوءاستفاده و استثمار، داشتن فرصت بازی، اوقات فراغت، فعالیت‌های ورزشی و فرهنگی و عدم محرومیت به‌واسطه فقر از محورهای اساسی حقوق تربیتی کودکان بوده و در طراحی و تدوین برنامه‌های درسی نظام‌های آموزشی به‌منظور حمایت از حقوق کودکان باید مورد توجه قرار گیرد.

بخشی دیگر از یافته‌های پژوهش نشان داد که از نظر معلمان پایه ششم دوره ابتدایی به مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودک، شامل بهداشت، محبت، ممنوعیت تبعیض، آزادی بیان، بازی و پیگیری اهداف تربیتی به میزانی بالاتر از حد متوسط در برنامه درسی پایه ششم دوره ابتدایی توجه شده و در مؤلفه‌های حقوق تربیتی کودکان از دیدگاه معلمان تفاوت معناداری وجود دارد. در همین راستا، در سال‌های اخیر در بسیاری از کشورهای پیشرفته جهان، روند توجه به حقوق تربیتی دانش‌آموزان و توسعه شمول آن همواره از مشخصات بارز تغییرات آموزشی بوده است. لذا، باوجود اجماع گسترده در مورد اهمیت آموزش حقوق کودکان در آموزش و پرورش رسمی، نه‌تنها به‌عنوان ابزاری برای تواناسازی دانش‌آموزان در خصوص درک حقوق تربیتی خود و احترام به حقوق دیگران بلکه به‌عنوان ابزاری مؤثر برای ارتقا و حفاظت از حقوق کلی بشر، کماکان تعریف دقیقی از آن وجود ندارد و به‌نوعی در برنامه‌های رسمی، فعالیت‌های آموزشی و روش‌های آموزشی مورد غفلت و کم‌توجهی قرار گرفته و کودکان از آن حقوق

- issues surrounding it. Quarterly journal of Andisheh. No. 28. [Persian].
- Rashidpoor, M. (2007). Child education from the viewpoint of Islam, Tehran, Association of parents and educators. [Persian].
- Shekari, A.; Hajirashidi, R. (2010). Investigating the Attention to Human Rights Components in Iran's High School Curriculum. The First International Conference on New Developments in Iran and the World. Imam Khomeini International University. [Persian].
- United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights. General Assembly resolution 217 A (III), 10 Dec. 1948. U.N. Doc. A/RES/3/217/A
- UNESCO. (2014). the rights to education: law and policy review guidelines. Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- UNICEF, (2008). Convention on the Rights of the Child. Retrieved from <http://www.unicef.org/crc>.
- Quennerstedt, A. & Quennerstedt, M. (2014). Researching children's rights in education: sociology of childhood encountering educational theory. *British Journal of Sociology of Education*, Vol. Vol 35, No. 1 pp: 115–132.
- Quennerstedt, A. (2010). "Children, But Not Really Humans? Critical Reflections on the Hampering Effect of the '3p's'" *The International Journal of Children's Rights* Vol 18 pp: 619–635.
- Welsh Assembly Government. (2000). *Children and Young People: Rights to Action*. Cardiff: Welsh Assembly Government.
- Zeynali, H. (2010). Globalization: The principle of special support for children. *Social welfare quarterly*, Vol 9, No 35. [Persian].
- منابع**
- Aliasgari, M.; Charbashlu, H. & Attaran, A. (2013). The Position of the human rights components in the contents of Iran elementary education Textbooks. *Journal of Theory & Practice in Curriculum* Vol. No. 1. pp: 147-168. [Persian].
- Azarbajani, Masood. (2011). Educational Criticism on the Convention on the Rights of the Child, *Journal of Women's Books*. No. 16 [Persian].
- Beheshti, Ahmad. (2014). Islam and the rights of the child, Qom, Book Bostan Publishing of Qom. [Persian].
- Cluskey, Gillean Mc, Riddell, Sheila and Weedon, Elisabeth. (2015). Children's rights, school exclusion and alternative educational provision. *International Journal of Inclusive Education*, 2015. Vol. 19, No. 6, Pp, 595–607.
- Council of Europe. (1950). "Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms." Accessed June 13, 2010. <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/005.htm>.
- Dorkhah, F.; Mazidi, M. & Mofidi, F. (2012). Examining the Components of Democracy in Social studies books in primary school. *Journal of curriculum researches*. Vol 2, No. 1 pp: 121-152. [Persian].
- Edwards, Sebastian & Garcia Marin, Alvaro, (2015). "Constitutional rights and education: An international comparative study," *Journal of Comparative Economics*, Elsevier, vol. 43 No. 1. (4), pp: 938-955.
- Ghaedi, Y. & et al. (2014). Content Analysis of Textbooks on Social Education and Hedyehay Asemani for Elementary Schools Based on the Components of Child Rights, *Journal of Thinking and Child*. Vol 5 No 9. [Persian].
- Jennings, Todd. (2006). Human Rights Education Standards for Teachers and Teacher Education', *Teaching Education*, Vol 17, pp: 287–98.
- Kepenekci, Y. K. (2010). Children's social rights in social studies textbooks in Turkish elementary education. *Procardia-Social and Behavioral Sciences*.
- Mehrmohamadi, M. (2012). Investigation of the compatibility of claims in rival curriculum theories from democratic citizenship based on schwabean perspective. [Persian].
- Poorghahramani, B. (2010). A look at the Convention on the Rights of the Child and the